

Grupni identiteti u političkom predstavljanju

Elma Huruz Memović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

Sažetak

Savremene rasprave u političkoj filozofiji se već duže vrijeme bave temom demokratskog odlučivanja i građanske participacije, njihovih dometa, vrijednosti i svrha. Smanjeno učešće građana u političkim procesima, nezainteresiranost i nepovjerenje građana najčešće su razmatrane kao problem u tim raspravama. Nepovjerenje i sumnja se ipak produbljuju i dobijaju na značaju kada pojedine grupe unutar društva nemaju svoje predstavnike u zakonodavnim institucijama koji bi se zalagali za njihove interese.

Da bi se artikulirali grupni, odnosno manjinski zahtjevi, potrebno je osigurati njihovu predstavljenost i sudjelovanje u donošenju odluka unutar političkih institucija. Na taj način ih dominantna kultura ili kulture, neće biti u prilici nadglasati prilikom formulisanja politika bitnih za njihovu egzistenciju, kao što su obrazovanje, zapošljavanje, jezik, vjerska, kulturna pitanja i sl. Zahtjev za priznavanjem prava na grupnu predstavljenost zapravo odražava želju manjinskih skupina da ostvare priznanje vlastite različitosti te da ostvare veći stepen inkluzije u postojeće društvene tokove.

Ključne riječi: grupni identiteti, grupni interesi, grupna prava, politička predstavljenost, manjinske skupine.

Uvod

Identitet je jedna od temeljnih kategorija koje operiraju u promišljanju o odnosima pojedinca, kulture i društva. Početna i ključna tačka kod formiranja identiteta čini proces identificiranja ličnosti s različitim socijalnim kategorijama, po osnovu religije, spola, nacije, profesije i sl., pri čemu su one različito hijerarhijski rangirane pa se tako jednim daje prednost u odnosu na druge.

Grupni (društveni) identitet se gradi na osnovu pripadanja pojedinca nekoj društvenoj grupi ili grupama, te su joj emotivno privrženi i njene vrijednosti doživljavaju kao svoje. Ova vrsta identiteta je zapravo “konstrukcija prevashodno određena stereotipnim svojstvima koja konstituišu grupu, odnosno koje ona smatra konstitutivnim za predstavu o sebi”.¹ Stvar je ličnog izbora i konvencije koliko će svaka od tih konstitutivnih odlika, kao što su jezik, kultura, etnos, religija, biti relevantne za formiranje socijalnog identiteta. Na osnovu te kategorizacije pojedinac će sebe percipirati kao pripadnika grupe a druge supripadnike bliskim njemu po navedenim zajedničkim odlikama što vodi homogenizaciji njegove i naglašavanju različitosti s drugim grupama. Na osnovu formule “mi” i “oni” u najvećoj mjeri se odvija proces socijalne identifikacije, odnosno poistovjećivanja s grupom, što na širem planu ima refleksije i na situiranje individue u društvu i u svijetu.

Priznavanje grupnih prava odnosno prava manjina bi trebalo poslužiti kao garancija očuvanja njihovih identiteta koji su, zbog svoje malobrojnosti naspram dominantne grupe, u velikoj mjeri ugroženi i izloženi asimilaciji, njegov je ključni stav. S druge strane, upravo se oko pitanja grupnih prava odvija većina diskusija i kritika unutar savremenog liberalizma jer se preovlađujuće smatra da davanje grupnih prava nije u skladu sa temeljnom liberalnom vrijednosti individualne autonomije.

Najvažniji set prava koja za cilj imaju olakšavanje položaja manjinskih grupa jesu grupna predstavnička prava, odnosno prava na specijalnu predstavljenost, i ona prema Kymlicki, pored polietničkih i prava na samoupravu, čine treći oblik grupno – specifičnih prava.

¹ Šire vidjeti: Pešić, Milena i Novaković, Aleksandar, “Problem identiteta i multikulturalizam”, *Srpska politička misao*, broj 2, god. 17, (2010), vol. 28, str. 144.

Ova prava unutar političkih institucija osiguravaju participiranje manjina u procesima donošenja odluka na široj osnovi. Kako Kymlicka objašnjava, iz činjenice postojanja raznovrsnih grupa unutar društva proizlazi pitanje da li je politički proces reprezentativan ako ne uspeva odraziti tu raznolikost. Proces koji teži reprezentativnosti bi “obuhvatio pripadnike etničkih i rasnih manjina, žene, siromašne, invalide, itd.”² Radi se o tome da je podpredstavljenost povijesno zapostavljenih grupa potrebno ispraviti, a kao neke od načina Kymlicka navodi veću inkluzivnost političkih stranaka u smislu smanjivanja prepreka koje sprečavaju članove navedenih skupina da budu stranački kandidati ili stranački lideri, te uvođenje razmjernog predstavnštva. Bitno je naglasiti da Kymlicka o ovoj vrsti prava kao nadoknade za nanesenu nepravdu govori kao o nečemu što treba poslužiti samo kao privremenu mjeru na putu u pravednije društvo u kojem neće postojati potreba za ovom vrstom prava. Prava na specijalnu predstavljenost osiguravaju položaj u kojem ih većina ne može nadglasati, a tiču se odluka koje su od važnosti za njihovu kulturu (obrazovanje, jezik, razvoj resursa, imigracije i sl.).

Političko predstavljanje, pojam i proces

Ako gledamo čisto jezički, “predstavljanje znači da nešto što realno nije prezentno ponovo postaje prezentno, tj. postojeće,³ da se nešto što nije prisutno opet aktuelizuje”.⁴ U isto vrijeme se, dakle, govori o prisutnosti i odsutnosti nečega. Prema Heywoodu, političko predstavljanje čini vezu između dva sasvim odvojena entiteta “vlade i onih nad

² Kymlicka, Will, *Multikulturalno građanstvo: liberalna teorija manjinskih prava*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2003, str. 49.

³ “Reč ‘representare’ – u pitanju je jedna nesamostalna kovanica – nije klasičnog porekla i po svoj prilici se najranije može dokumentovati kod Cezara i Cicerona. U određenim kombinacijama prevodi se takođe sa: nešto smesta ostvariti = pribaviti = izdejtstvovati = upotrebiti. I u ovom prenesenom, temporalnom smislu izvorno značenje reči još uvek je naglašeno izrazom ‘smesta’, koji ukazuje da postaje stvarnost nešto što se inače zapravo ne bi dogodilo” (Lajbholz, Gerhard, “Suština predstavljanja”, u Milenković, Ivan i Bojanić, Petar (ur.), *Političko predstavljanje*, Beograd, JP Službeni glasnik, 2010, str. 114).

⁴ Lajbholz, Gerhard, “Suština predstavljanja”, u Milenković, Ivan i Bojanić, Petar (ur.), *Političko predstavljanje*, Beograd, JP Službeni glasnik, 2010, str. 114.

kojima se vlada – i implicira da se kroz tu vezu artikuliraju stavovi ljudi ili se osiguravaju njihovi interesi”.⁵

Predstavljanje kao pojam u navedenom značenju nije bilo u praksi razvijeno u antičkoj Grčkoj ili Rimu.⁶ “Politički proces imanentno je povezan s idejom osobne prisutnosti, odsutni se nisu mogli zamjenjivati niti se uopće pomišljalo da je moguće govoriti u njihovo ime, djelovati za njih ili zastupati njihova mišljenja i interese”.⁷ Pravi počeci formiranja pojma i institucija reprezentacije sežu u srednji vijek. Latinski izraz *repraesentare* je postupno širio svoje značenje. U srednjem vijeku je ova riječ unutar kršćanske literature označavala neku vrstu mističnog utjelovljenja. Reprezentacija je tako u “teološkom rečniku srednjeg veka izraz koji označuje dogmatsku fikciju o otelovljenju Hrista i apostola u liku pape i kardinala, pri čemu se preko njih ‘predstavlja’ hrišćanska zajednica, koja time postaje imaginarna ličnost (persona non vera, sed repraesentata)”⁸. Kasnije se izraz *repraesentare* koristi u smislu djelatnosti stvaranja predodžbe, pravljenja predstave, činjenja da se nešto pojavi, da bude prisutno. Također, primjenjuje se kod spominjanja ljudi koji djeluju kao simbol, utjelovljenje nečega što je odsutno. Sve do XVII st., ono se ne pojavljuje u modernom značenju člana parlamenta. U političku upotrebu izraz *repraesent* prvi put službeno uvodi Oliver Cromwell 1655. godine u svom govoru u Parlamentu. Tako su imenica *repraesentation* i pridjev *repraesentative* proširili svoje značenje izvan uskog kruga umjetnosti, religije i pozorišta na svako zamjenjivanje prisutnosti, uključujući zamjenjivanje ljudi od strane drugih ljudi. Konačna faza u procesu stvaranja moderne ideje reprezentacije je vezana

⁵ Heywood, Andrew, *Political Theory: An Introduction*, New York: Palgrave Macmillan, 2004, str. 233.

⁶ Stari Grci su, npr., izabirali članove nekih političkih tijela (Vijeće pet stotina – bule) i neke javne službenike te ponekad slali poklisare u druge polise ili saveze, prikazivali su položaje na pozornici ili predočavali ljude i objekte u skulpturi i slikarstvu, što se na neki način moglo povezati sa pojmom reprezentacija. Međutim, cjelokupan način mišljenja o tim djelatnostima nije bio objedinjen u neki jedinstveni koncept koji bi se mogao povezati sa današnjim značenjem izraza reprezentacija, zastupništvo ili predstavništvo. (Šire vidjeti Ravlić, Slaven (2008), “Dileme političkog predstavljanja”, Zagreb: *Politička kultura*, 2008.).

⁷ Ravlić, Slaven, “Dileme političkog predstavljanja”, Zagreb, *Politička kultura*, 2008, str. 31.

⁸ Matić, Milan, *Političko predstavljanje*, Beograd, Radnička štampa, 1974, str. 19.

za povezivanje pojma reprezentacije s djelatnošću i djelovanjem za druge ljude, te istovremeno povezivanje reprezentativnih institucija s demokratijom i pitanjima prava⁹. To se dešava u Engleskoj u XVII st., a u Sjedinjenim Američkim Državama u XVIII st. Sada kad spomenemo izraz političko predstavništvo i predstavnička vlada mislimo i na sve one ideje koje su ovi izrazi do sada obuhvatali svojim sadržajem. Pod tim mislimo na liberalnu ideju slobode pojedinca, koja opet produbljuje njihovo značenje dodajući ideju temeljnih ljudskih prava, vladavine zakona i ograničene vlade te demokratsku ideju narodne suverenosti (opće i jednako pravo glasa, slobodni izbori, višestranački sistem).¹⁰

Subjekt proces predstavljanja je predstavnik. Imajući u vidu da predstavnik djeluje i rasuđuje posve subjektivno ipak dolazimo do konstatacije da prilikom procesa predstavljanja predstavnik nužno pridodaje i nešto predstavljenom. Zbog toga ne može postojati apsolutno objektivno prenošenje, odnosno predstavljanje. Djelatnost političkog predstavnika, dakle, “nije reproduktivna već kreativna: iz nje u najvećem broju slučajeva nastaju opšta pravila ponašanja, normativni poredak”.¹¹ Kada govorimo o predstavniku, moramo imati u vidu nekoliko uslova pod kojima osoba može nekoga predstavljati. Potrebno je da se ona identificira sa predstavljenim, da pripada određenoj grupi na osnovu sličnosti (npr. predstavljanje nekog staleža), da bude – nešto “čija je referentna tačka izvan te osobe”, kao što je to slučaj kod monarha, poglavara države, službenika koji “predstavlja majestet države čak i kad sam po sebi uopšte nije ‘veličanstven’”.¹²

⁹ Političko predstavništvo je svoju popularnost dobilo najprije zahvaljujući vezanosti uz ideju demokratije kao i uz moderno shvatanje slobode. Postavljajući se kao posrednik u odnosu između naroda i njegovih predstavnika, demokratsko predstavništvo je vlast učinilo otvorenijom za interese i mišljenja ljudi. Također, ono je identificiralo i ujednačilo izvore i mjesta političke moći kako bi se ona upotrebljavala odgovorno, omogućujući građanima da nad njima imaju uticaj i kontrolu (Ravlić, Slaven, “Dileme političkog predstavljanja”, Zagreb, *Politička kultura*, 2008, str. 163).

¹⁰ Političke stranke / partije se smatraju kanalom izražavanja interesa naroda. One su se obično formirale i razvijale uporedo sa procesom demokratizacije politike s ciljem posredovanja u komunikaciji između vlasti i naroda. Smatra se da su im osnovne dvije funkcije predstavljanje i izražavanje. (Šire vidjeti: Sartori, Giovanni, “Stranke i stranački sustavi”, Zagreb, *Politička kultura*, 2002).

¹¹ Matić, Milan, *Političko predstavljanje*, Beograd, Radnička štampa, 1974, str. 126.

¹² Rauš, Hajnc, “Predstavljanje – reč, pojam, kategorija, proces, teorija”, u Milenković, Ivan i Bojanić, Petar (ur.), *Političko predstavljanje*, Beograd: JP Službeni glasnik, 2010, str. 160.

Teško je, ako ne i nemoguće, predstaviti cjelovitu ideju političkog predstavljanja bez mogućnosti da i grupe budu predstavljene. Ukoliko uzmemo u obzir da grupa može da djeluje kroz volju većine svojih članova onda uočavamo da se može desiti da manjina bude nadglasana unutar vlastite grupe. Ipak, još vrijedi tvrdnja da je grupa predstavljena kao i ta nadglasana manjina unutar nje, iako se protivi politici koja se sprovodi u njeno ime. “S druge strane, ako kažemo da same grupe ne mogu da delaju i da su prosto sastavljene od odvojenih aktivnosti svojih pojedinačnih pripadnika, onda predstavljanje nikada ne može da se odredi većinskom odlukom i svaka individua mora da ga potvrdi ili opovrgne”.¹³ To, međutim, djeluje vrlo neuvjerljivo, kako s pojmovne tako i s političke strane. Predstavničke vlade su ipak stanovišta da je za predstavljanje grupe od najveće važnosti imati sposobnost da se predstave interesi grupe unatoč protivljenju pojedinaca ili čak većeg broja njih unutar grupe.

Političko predstavljanje grupnih / manjinskih identiteta

Kada je riječ o političkom predstavljanju grupnih identiteta neophodno je zapitati se da li postoji jedinstvo grupnog interesa i kakvo je predstavništvo potrebno da bi svaki član grupe imao osjećaj da su njegovi interesi zastupljeni? Koji su pokazatelji koji nam daju osjećaj da smo predstavljeni? I. M. Young o tim pokazateljima kaže sljedeće: “Prvo, osjećam se predstavljenom kada neko pazi na interese koje uzimam kao svoje i dijelim s drugima. Drugo, za mene je bitno da se principi, vrijednosti i prioriteti za koje mislim da bi trebali voditi političke odluke mogu čuti u diskusijama. Najzad, osjećam se predstavljenom kada barem neko od onih koji učestvuju u diskusiji i koji glasaju u vezi s politikama razumiju i izražavaju neku vrstu društvenog iskustva koji i sama imam na osnovu mog položaja unutar društvene grupe i povijesti odnosa među društvenim grupama”.¹⁴ Grupno predstavljanje spada u temeljne odlike konsocijacijskih demokracija, poput Nizozemske i Belgije. Također postoje slučajevi grupnog predstavljanja za urođeničke narode u raznim zapadnim demokratijama (npr. Novom

¹³ Ibid, str. 68.

¹⁴ Young, Iris Marion, “Deferring Group Representation”, in Kymlicka, Will and Shapiro, Ian (eds.), *Ethnicity and Group Rights*, New York and London, New York University Press, 1997, str. 363.

Zelandu i Skandinaviji) ali i u drugim zemljama širom svijeta (Malezija, Libanon, Indija itd.).

Drugo pitanje koje se otvara kada govorimo o predavljanju grupa jeste: koje grupe zaslužuju da budu predstavljene? Ideja da sve relevantne društvene grupe budu zastupljene u parlamentu ima nekoliko načina realizacije. Jedan od tih načina se odnosi na izbore i kompromise, koji se obično primjenjuju unutar proporcionalnog izbornog sistema uz garantovanje određenog broja mjesta za podpredstavljene grupe u parlamentarnom tijelu (pozitivna diskriminacija), obezbjeđivanje određenih kvota na izbornim listama, ukidanje izbornog cenzusa za manjine, itd.¹⁵ Pravo na predavljenost pojedinih manjina, kao što je nacionalna, je zaštićeno i pravno, kroz niz međunarodnih dokumenata poput Konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Deklaraciju UN-a o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina, Okvirnu konvenciju Vijeća Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, Preporuke iz Lunda za učešće nacionalnih manjina u izbornom procesu i druge. U slučaju nacionalnih manjina za ostvarivanje prava pripadnika da učestvuju u vođenju državnih poslova bitno je više objektivnih faktora. U prvom redu se kreće od broja "pripadnika nacionalnih manjina, koliko nacionalnih manjina živi u određenoj državi, njihova teritorijalna disperzija ili koncentracija na određenom prostoru i dr."¹⁶ Pored navednih, bitan je i institucionalni okvir u kojem se ta prava ostvaruju pa se obično smatra da je za manjinske grupe povoljniji proporcionalni izborni sistem. Ovaj sistem je, međutim, povoljnije rješenje kada su određene manjine, poput nacionalnih, koncentrirane na određenom prostoru.¹⁷

Ako se zapitamo koji sadržaj volje, kada je u pitanju zajednica, treba biti realiziran nužno je da sagledamo sva ograničenja u dostizanju totaliteta zajednice. Ta ukupnost, naime, nije objektivno data stvarnost i često i ne postoji izvan predstavništva. Situaciju dodatno usložnjava društvena pluralnost, interesi i potrebe različitih pojedinaca, grupa,

¹⁵ Orlović, Slaviša, "Izazovi reprezentativne (predstavničke) demokratije", u Podunavac, Milan (ur.), *Država i demokratija*, Beograd, Službeni glasnik, 2010, str. 377.

¹⁶ Pajvančić, Marijana, *Parlamentarno pravo*, Beograd, Konrad Adenauer Stiftung, 2008, str. 25.

¹⁷ U pojedinim državama je u drugom domu parlamenta reprezentovanjem regija osigurano ujedno i predavljenost nacionalnih zajednica. Takav sistem odlikuje sastav Senata u Belgiji u kojoj nacionalni sastav stanovništva čine Flamanci, Francuzi i Nijemci a pri tome su sve te nacionalne zajednice reprezentovane u Senatu (Ibid, str. 40).

slojeva i udruženja. U takvom ambijentu je jedinstvo interesa kao jezgru političkog predstavništva s jedne, i potrebu da se predstave oni koji čine dijelove jednog društva, s druge strane, gotovo nemoguće realizirati. Prigovor J. S. Milla vladavini aristokratije se sastojao upravo u tome da iako ljudi mogu zauzeti blagonaklon stav prema interesima drugih, veoma je teško da zaista razumiju njihovu poziciju jer svako najbolje poznaje svoje sopstvene interese. Zbog toga on predlaže da sve klase budu predstavljene u vladi.¹⁸ U savremenoj tradiciji političkog predstavljanja takve su ideje obuhvaćene koncepcijom deskriptivnog ili socijalnog predstavljanja. Njenim provođenjem u praksi nastoji se osigurati prisustvo političkih manjina u tijelima odlučivanja da bi se na što vjerniji način oslikala socijalna struktura biračkog tijela. Važnost deskriptivnog predstavljanja se ogleda u bar dvije činjenice. Prvo, predstavničke institucije svoju legitimnost crpe iz svoje sposobnosti da zaštite interese svih relevantnih društvenih skupina. Drugo, iz političke prakse je evidentno da “socijalno porijeklo članova može utjecati na određivanje prioriteta politike, na shvaćanje uloge predstavnika i na njihove stavove i ponašanje unutar predstavničkih institucija”.¹⁹

Savremene političke stranke nastoje objediniti elemente jedinstva i totaliteta političkog tijela kao i pojedinačne interese društvenih grupa. Čak i kada je stranka deklarirani zagovaratelj prava određene grupe, najčešće se u njihovim programskim dokumentima ciljevi djelovanja postavljaju u odnosu na društvo u cjelini. Činjenica pluralnosti društva zaista zahtijeva “s jedne strane element političkog jedinstva svojstven savremenoj državi, dok, sa druge, unutar same države stvara motiv za izražene protivrečnosti”²⁰ Duzo dalje objašnjava kako je važno za onoga ko teži ka objašnjenju pluralističkog sistema sa sociološkog aspekta da, iako je donekle paradoksalno, bude spreman priznati da bi pluralistički sistem donio harmoniju ukoliko bi odražavao sliku klasnog društva, odnosno relativno stabilnih društvenih formacija.

¹⁸ Govoreći o predstavničkoj demokraciji Mill konstatuje: “Čista ideja demokracije, prema definiciji, jeste vladavina cijeloga naroda od strane cijelog naroda, jednako predstavljenog”. (Vidjeti šire: Mill, John Stuart, *Izabrani politički spisi*, drugi svezak, Zagreb, Informator, 1989., str. 48).

¹⁹ Ravlić, Slaven, “Dileme političkog predstavljanja”, Zagreb, *Politička kultura*, 2008, str. 221.

²⁰ Duzo, Đuzepo, “Političko predstavništvo i uređenje”, u Milenković, Ivan i Bojanić, Petar (ur.), *Političko predstavljanje*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 222.

Jane Mansbridge je u članku “Rethinking Representation”²¹ predstavila četiri modela predstavnništva u modernim demokratijama: obećavajuće, predviđajuće (anticipacijsko), giroskopsko i nadomjesno (surogatsko). Obećavajuće predstavnništvo je model u kojem se predstavnici evaluiraju kroz obećanja koja su davali biračima za vrijeme trajanja izborne kampanje, koliko su ih ispunili, a koliko zanemarili. U drugom modelu predstavnništva, predviđajućem (anticipacijskom), predstavnici su fokusirani na predviđanje šta će njihovi birači nagraditi na sljedećim izborima dok u slučaju giroskopskog predstavnništva predstavnici nastoje iz vlastitog iskustva dosegnuti koje su koncepcije interesa i načela potrebne za osvajanje glasova birača. Četvrti model, nadomjesno ili surogatsko predstavnništvo opisuje situaciju u kojoj zakonodavac predstavlja birače izvan svoga okruga i sa kojima nije vezan izbornim odnosom. Ponekad se taj model veoma široko primjenjuje tako da neki predstavnici zastupaju interese skupina koje su nepredstavljene, oni su, dakle, u tom slučaju nadomjesni predstavnici. Osjećaj nadomjesne odgovornosti se značajno povećava kada nadomjesni predstavnik dijeli iskustva sa biračima čije interese predstavlja, zaključuje Mansbridge.

Govoreći o predstavljanju povijesno zapostavljenih skupina, a na osnovu iskustva nastojanja američkih žena da dobiju jednako građansko pravo, Melissa Williams²² tvrdi da te skupine trebaju imati “glas” u zakonodavnom odlučivanju. To zahtijeva deliberativna kvaliteta zakonodavnih institucija a osim toga, predstavnici će na svojevrsan način, posredovanjem odnosa između predstavnika i birača, na kraju doprinijeti izgradnji povijesno narušenog “povjerenja”.

U knjizi “Inclusion and Democracy” Iris Marion Young²³ naglašava značenje deskriptivnog predstavnništva. Pri tome ona podvlači da legitimnost predstavnika nije u prvom redu vezana za kategoriju sličnosti s predstavljenim. Predstavnik se ne bi trebao tretirati kao nadomjestak za predstavljenog. Zbog toga Young predlaže postavljenje predstavnništva

²¹ Šire vidjeti: Mansbridge, Jane, “Rethinking Representation”, *The American Political Science Review*, Vol. 97, No. 4 (2003.), str. 515–528.

²² Williams, Mellisa, “Voice, Trust, and Memory: Marginalized Groups and the Failings of Liberal Representation”, nav. prema Ravlić, Slaven (2008), “Dileme političkog predstavljanja”, Zagreb, *Politička kultura*, str. 147–148.

²³ Young, Iris Marion, *Inclusion and Democracy*, Oxford, Oxford University Press, 2000, str. 135–136.

kao “diferenciranog odnosa”, što znači da je potrebno priznati različitost onih koji su predstavljeni. Ono što je bitan faktor za životnu perspektivu pojedinca ili ciljeve organizacije, životne stavove kao načela i vrijednosti kao i socijalne perspektive s kojima ljudi u različitim položajima stiču različita iskustva i svijest jesu interesi, smatra ova autorica. Svaki od tih aspekata života, interesi, stavovi, socijalne perspektive, zaslužuju predstavnštvo i to na različite načine. Međutim, Young dodaje kako se, i pored postojanja različitih interesa i stavova među marginaliziranim skupinama (radnicima, crncima, ženama i drugim), mogu prepoznati neke zajedničke socijalne perspektive koje odgovaraju njihovom položaju u društvenoj strukturi. Shodno tome, deskriptivno predstavnštvo ne može biti sredstvo interesnog predstavnštva nego prije predstavljanje “socijalnih perspektiva”.

Anna Phillips²⁴ smatra da politička prisutnost isključenih može biti jedan od najbitnijih faktora za razvijanje osjećaja ponosa i političkog statusa. Ona nastoji rekonstruirati ideju deskriptivnog predstavnštva u širem teorijskom okviru. Pri tome, Phillips naglašava da su predstavnici koji dijele iskustva i socijalna obilježja jednog deprivilegiranog okruga vjerovatno sposobniji predstavljati gledišta te skupine. Stoga rješenje predlaže kao odgovor na zahtjeve za jednakim predstavnštvom žena, etničkih te marginaliziranih i isključenih skupina, je politika prisutnosti. Ovaj koncept je, prema njenom mišljenju, primjenjiv samo za skupine s neprekinutom povijesti ugnjetavanja. Jednako tako, unutar njega se ne mogu interesi niti gledišta bilo koje skupine do kraja esencijalizirati jer je unutar njega heterogenost ponekad veća od one koja postoji između različitih skupina. Phillips ipak tvrdi da je unutar politike prisutnosti moguće da pojedinac predstavlja različite perspektive koje su prisutne u okviru jedne grupe. To zavisi isključivo od samoorganizacije relevantne skupine. Stvarna važnost politike prisustva je sadržana u načinu na koji bi ona uticala na “transformaciju političkog dnevnog reda” što bi podrazumijevalo davanje mnogo većeg prostora rodu, etnicitetu i rasi²⁵. Phillips smatra da bi na taj način na politički dnevni red trebala doći

²⁴ Phillips, Anne, “Democracy and the Representation of Difference and The Politics of Presence”, *GEP-Research Programme on Gender, Empowerment and Politics* (2000), text. no. 4-2000, str. 10–13.

²⁵ Phillips, Anne, “Democracy and the Representation of Difference and The Politics of Presence”, *GEP-Research Programme on Gender, Empowerment and Politics* (2000), text. no. 4-2000, str. 19.

pitanja koja će dekonstruirati lažni konsenzus postignut izbjegavanjem njihovog problematiziranja.

Zaključna razmatranja

Teorija liberalne demokratije, uprkos njenom fundamentalnom individualizmu, ima mogućnost ali i obavezu da ozbiljno uzme u obzir grupna prava. Intervencija je potrebna u smislu etabliranja reprezentativnog i shodno tome legitimnog političkog sistema s osiguranim predstavničkim mjestima za manjinske skupine. Liberalna koncepcija koja promovira status jednakog građanstva (citizenship) kao pravno reguliranog pitanja ne može poslužiti kao supstitut za etničku, kulturnu niti religijsku identifikaciju. Koncepcije ljudskih prava treba da svojim sadržajem, pored individualnih, obuhvate i grupna prava koja bi manjine štitile od dominacije većine.

Zamisao grupnih prava se najprije odnosi na garantiranje prava manjinskim skupinama da slobodno i javno izražavaju svoje grupne identitete koji su naspram dominantne skupine u nepovoljnom položaju. Kymlicka upozorava da su zbog takvog položaja identitete manjinskih skupina stalno ugroženi i izloženi opasnosti od asimilacije. Prava proizašla iz ideje o univerzalnom građanstvu su se, prema njegovom mišljenju, pokazala nedostatnima pa čak ponekad i nepravednim kada je u pitanju položaj manjinskih skupina. Stoga je, prema njemu, prioritet izgraditi efikasniji model građanstva u kojem će, bez obzira na karakter manjinskih grupa koje čine jedno društvo, da li su to nacionalne, etničke ili neke druge grupe, biti zastupljen princip pravednosti. To je moguće ukoliko se tim grupama pored univerzalnih, općih prava koja pripadaju svim pojedincima, dodijele i određena grupna prava koja bi zaštitila njihov identitet i status člana manjinske skupine.

U zakonodavnim tijelima većine zapadnih demokratija pripadnici etničkih i rasnih manjina, žene, siromašni, invalidi i drugi, su povijesno zapostavljene i podpredstavljene kategorije. Kako Kymlicka objašnjava, iz činjenice postojanja raznovrsnih grupa unutar društva proizlazi pitanje da li je politički proces reprezentativan ako ne uspijeva odraziti tu raznolikost. Proces koji teži reprezentativnosti bi "obuhvatio pripadnike etničkih i rasnih manjina, žene, siromašne, invalide, itd."²⁶ (Kymlicka,

²⁶ Kymlicka, Will, *Multikulturalno građanstvo: liberalna teorija manjinskih prava*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2003, str. 49.

2003:49). Pravo na specijalno predstavljanje osiguravaju participiranje manjina u procesima donošenja odluka unutar političkih institucija i to na široj osnovi. Na taj način bi za manjine bio osiguran položaj u kojem ih većina ne može nadglasati, a tiču se odluka koje su od važnosti za njihovu kulturu (obrazovanje, jezik, razvoj resursa, imigracije i slično).

Literatura:

1. Duzo, Đuzepe, "Političko predstavništvo i uređenje", u Milenković, Ivan i Bojanić, Petar (ur.), *Političko predstavljanje*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010.
2. Heywood, Andrew, *Political Theory: An Introduction*, New York: Palgrave Macmillan, 2004.
3. Kymlicka, Will, *Multikulturalno građanstvo: liberalna teorija manjinskih prava*, Naklada Jenesski i Turk, Zagreb, 2003.
4. Lajbholz, Gerhard, "Suština predstavljanja", u Milenković, Ivan i Bojanić, Petar (ur.), *Političko predstavljanje*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010.
5. Mansbridge, Jane, "Rethinking Representation", *The American Political Science Review*, Vol. 97, No. 4 (2003), str. 515–528.
6. Matic, Milan, *Političko predstavljanje*, Radnička štampa, Beograd, 1974.
7. Mill, John Stuart, *Izabrani politički spisi*, drugi svezak, Informator, Zagreb, 1989.
8. Orlović, Slavša, "Izazovi reprezentativne (predstavničke) demokratije", u Podunavac, Milan (ur.), *Država i demokratija*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
9. Pajvančić, Marijana, *Parlamentarno pravo*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2008.
10. Pešić, Milena i Novaković, Aleksandar, "Problem identiteta i multikulturalizam", *Srpska politička misao*, broj 2, god. 17, (2010), vol. 28, str. 141–164.
11. Phillips, Anne, "Democracy and the Representation of Difference and The Politics of Presence", *GEP-Research Programme on Gender, Empowerment and Politics* (2000), text. no. 4-2000.
12. Pitkin, Hannah, "The Concept of Representation", University of California Press, Berkeley, (1967), cit. prema: David Ransimen, "Paradoks političkog predstavljanja", 61–81, u *Političko predstavljanje* (priredili I. Milenković i P. Bojanić), Službeni glasnik, Beograd, 2010.
13. Rauš, Hajnc, "Predstavljanje – reč, pojam, kategorija, proces, teorija", u Milenković, Ivan i Bojanić, Petar (ur.), *Političko predstavljanje*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010.
14. Ravlič, Slaven, "Dileme političkog predstavljanja", *Politička kultura*, Zagreb, 2008.
15. Ribarević, Luka i Vujeva, Domagoj, "Povijest pojma predstavništva: Elementi za izgradnju moderne teorije političkog predstavništva I", *Politička misao*, Zagreb, god. 48, (2011), br.3, str. 167–195.
16. Sartori, Giovanni, "Stranke i stranački sustavi", *Politička kultura*, Zagreb, 2002.
17. Williams, Mellisa, "Voice, Trust, and Memory: Marginalized Groups and the Failings of Liberal Representation", nav. prema Ravlič, Slaven (2008), "Dileme političkog predstavljanja", *Politička kultura*, Zagreb, str.147–148.

18. Young, Iris Marion, "Deferring Group Representation", in Kymlicka, Will and Shapiro, Ian (eds.), *Ethnicity and Group Rights*, New York and London, New York University Press, 1997.
19. Young, Iris Marion, *Inclusion and Democracy*, Oxford, Oxford University Press, 2000.

Group identities in political representation

Summary

Contemporary debates in political philosophy have been concerning with the topic of democratic decision-making and civic participation, their reach, values and purposes for a long time. Reduced citizen participation in political processes, disinterest and distrust were most commonly considered as a problem in these debates. Distrust and doubt, however, deepen and gain importance when individual groups within society do not have their representatives in legislative institutions to advocate for their interests.

In order to articulate group or minority demands, it is necessary to ensure their representation and participation in decision-making within political institutions. In this way, the dominant culture or cultures will not be able to override them when it comes to formulating policies relevant to their existence, such as education, employment, language, religious, cultural issues and others. The demand for recognition of the right to group representation actually reflects the desire of minority groups to gain recognition of their diversity and to achieve a greater degree of inclusion in existing social flows.

Key words: group identities, group interests, group rights, political representation, minority groups, legitimacy.